

"Tot verbetering van hunner armoedige omstandigheden
eens wat fortuin te zoeken..."

Inwoners van Rottevalle op rooftocht naar Ferwerd in 1833

S T R A F F E N				
SOORT DERZELVEN.	GETAL PERSONEN.			
	over 1813—1822	Herhaling van Misdad.	over 1823—1832	Herhaling van Misdad.
Doodstraf . . (9 Mannen & Vrouwen)	7		5	
Eeuwigdurende Dwangarbeid; ver- vangen door Geeseling, met den Srop om den hals, aan de Galg vastge- maakt, Brandmerk en Tuchtuisstraf	44	40	30	28
Tepronkstelling en Dwangarbeid voor een tijd (in 1813)	18	1		
Geeseling, Brandmerk en Tuchtuis . .	9	9	23	22
Tepronkstelling, Brandmerk en Tucht- huis	1	1	9	9
Geeseling en Tuchtuis	116	1	69	3
Het Zwaard over het Hoofd en Tucht- huis	2	1	2	
Tepronkstelling en Tuchtuis	144	1	118	2
Eerloosverklaring en Tuchtuis	6		8	
Tuchtuis en Ballingschap	1			
Wegvoering naar een oord van Balling- schap: (met Tuchtuisstraf verwisseld geworden)	1			
Tuchtuisstraf	196	1	180	
Eerloos-Verklaring en Boete			1	
Gevangenzetting in een Verbeterhuis . .	90	3	63	2
Geldboete	2		1	
Totaal . .	637	58	510	66

Dit is een overzicht van de aard van de straffen en het aantal veroordeelden tot die straffen over de periode 1813 tot 1832.

Van inbraak met diefstal kunnen we vandaag de dag nog regelmatig in de kranten lezen. In vroegere eeuwen kwam dit ook voor, maar de omstandigheden en straffen die er op konden volgen, waren toch heel anders. Dit verhaal dat is ontleend aan een verslag van een zitting van de rechtbank te Leeuwarden in het jaar 1833, geeft een beeld van die tijd.

Hoe destijds inbrekers werden opgespoord en gestraft kunt u hierna lezen. We gaan terug naar het jaar 1833. Onder Ferwerd woonde de 35-jarige boerin Sjoukje Klazes Hogendijk, weduwe van Johannes Jacobs Meekma. Deze Meekma was al in 1820 gestorven, nog maar 30 jaar oud. Sjoukje had het bedrijf voortgezet met behulp van een arbeider Cornelis Andries Teitsma en een 'bovenknecht' Paulus Ruurds Rijpma. Verder was er nog een inwonende dienstbode met de naam van Aukje Pieters de Vries.

Volgens één van de dieven, die als boerenknecht op de boerderij van de weduwe Meekma had gewoond, was zij een 'dikke' boerin, met andere woorden de vrouw was vermogend. Dit klopte inderdaad want korte tijd na de inbraak kocht zij een boerderij in Ferwerd voor ruim f 29.000,-, voor die tijd een flink bedrag.

Inbraak ontdekt

In de vroege morgen van 20 maart 1833, omstreeks vier uur, was de dienstmeid Aukje op genoemde boerderij naar buiten gegaan om even de arbeider Cornelis Andries Teitsma binnen te laten, die om deze tijd zijn werk begon om eerst de koeien te melken. Het had die nacht zwaar gesneeuwd en tot verbazing van Aukje zag zij dat de sneeuw rond de boerderij was plat getrapt. Zij liep daarna verder het erf op en zag dat het buitenvenster van de middelkamer was uitgelicht en tegen de muur gezet, dat er nog één ander venster open stond en het schuifraam was opgeschoven. Aukje waarschuwde dadelijk de boerin en nadat deze was opgestaan zagen zij wat er was vermist. De inbrekers hadden heel wat meegenomen, een kartonnen doosje met drie strengen gouden ketting, een streng zware gitten in goud, drie strengen gitten koralen met een gouden slot en een gouden vingerring. Verder was uit het kabinet weggenomen een gouden kroontje met een beeldje, ongeveer 600 gulden aan goud geld en 700 gulden in gerande drieguldens en Zeeuwse rijksdaalders. Onder uit het kabinet misten nog twee spaarpotten van de kinderen met ongeveer zestig gulden.

Op zoek naar de dieven

Teitsma had ook ontdekt dat de in die nacht gevallen vers sneeuw om de boerderij was platgetrapt, doch dacht eerst dat dit door de huisgenoten was gedaan. Hij vroeg de inwonende knecht, of hij buiten had gelopen en deze ontkende en Teitsma vroeg zich tegelijkertijd af of er geen ongewenst

bezoek was geweest. Hierna werden ze door de boerin op de hoogte gebracht van de inbraak en er op uit gezonden om de voetafdrukken in de sneeuw te volgen en op deze manier de dieven op te sporen. In onze tijd zou de politie zijn gebeld, maar een ander ging destijds heel anders. Toen zij het erf af liepen ontdekten zij van vier personen voetafdrukken. Hierna wordt uitgebreid in het verslag van de rechtbank omschreven welke route de beide arbeiders liepen om de inbrekers te vinden.

Ze konden zien dat deze lieden in de buurt van Rinsumageest een omweg hadden gemaakt om een tolhek te vermijden.

Teitsma en Rijpma kregen hierdoor het vermoeden dat ze op het rechte spoor zaten. Al pratende onderweg kwam de gedachte bij hen op dat een zekere Andries Aedes Grasma misschien een van de verdachte personen zou zijn. Tot aan de Kerstdagen van het vorig jaar had hij als tweede knecht op de boerderij gewoond en was toen vertrokken om zijn moeder in Rottevalle te bezoeken en hierna zonder bericht weggebleven. Hij was met de plaatselijke situatie bekend en op deze manier wist hij waar wat was te halen. Intussen kwam ook de boerin, nadat ze wat van de schrik was bekomen, op de gedachte dat Grasma wel eens schuldig kon zijn aan de diefstal. Hij wist waar het geld en sieraden waren opgeborgen en zij had al eens ontdekt 'dat hij niet tot de eerlijkste lieden behoorden, waarvan hij enkele proeven had gegeven'. De beide arbeiders begonnen nu moe te worden van hun lange speurtocht lang de voetafdrukken in de sneeuw en wilden graag eens wat uitrusten en drinken. Zij waren al tot de Valom gekomen. In deze buurt stond de herberg van Gerben Wijbes van der Veen, waar zij 'eenige verversching hadden gevraagd'. Zij raakten met de kastelein aan de praat en toen bleek het dat deze Van der Veen tevens veldwachter in dienst van de Grietienij Dantumadeel was. Teitsma en Rijpma vertelden hem het hele verhaal en ook dat zij Grasma ervan verdachten meer van de inbraak te weten.

Hulp van een veldwachter

Hierop besloot veldwachter Van der Veen, 'een knap en fiks man' de beide mannen te helpen en om de daders op te sporen. Hij ging met hen op pad en volgde de voetsporen van de vier personen tot aan Zwaagwesteinde. Bij de handwijzer aan het einde van het Valomsterpad aangekomen, bleek dat er zich aldaar één persoon van de drie overigen had afgescheiden. Verder volgden zij nu het voetspoor van de drie personen langs de noordkant van de straatweg tussen Zwartkruis en Kooten. Nu kregen de drie achtervolgers een probleem, want het werd later op de dag en de sneeuw begon te smelten. Ze konden de voetafdrukken nu niet meer onderscheiden. De mannen

besloten nu maar eens in Rottevalle te gaan zoeken, waar Grasma zich ergens moest ophouden. Hier tegen de avond aangekomen en wat te hebben rondgevraagd kwamen ze terecht bij een zekere Trijn Haijes, in de wandeling bekend onder de naam 'Trijn van Ochtend'. Hier werd Grasma zittende bij het vuur aangetroffen en zichtbaar was hij geschrokken van de drie mannen die de kamer binnenkwamen. Zo nu en dan liet hij een diepe zucht en in de verwarring had hij zijn achtervolgers dan ook goede morgen in plaats van goede avond gewenst. Hierna werd Andries Grasma gearresteerd en de volgende morgen naar Leeuwarden gebracht, waar hij voor de officier van justitie werd geleid. Hij ontkende echter nu iets van de diefstal te weten.

Verder onderzoek

Hierna werden vier 'Justitiedienaren' op de zaak gezet en deze trokken naar Rottevalle om aan een aantal inwoners te vragen, wie aan de diefstal 'handdadig' zouden kunnen zijn. De namen werden genoemd van Jacob Jelmers Slotegraaf, zijn zoon Jelmer en Hendrik Gerkes van der Tuin. Het was niet alleen dat zij 'ter slechter naam en faam' bekend stonden, maar men had in het dorp opgemerkt dat zij op de namiddag voor de dag van de diefstal tussen vijf en zes uren, twee aan twee en wel de oude Slotegraaf met Grasma, en Jelmer Slotegraaf met van der Tuin langs verschillende wegen op pad waren gegaan. Bij verschillende dorpelingen ontstond ogenblikkelijk het vermoeden dat er in die nacht wel eens iets kon gebeuren. Hierna vonden de dienaren van de justitie voldoende aanleiding om genoemde drie personen te arresteren en in veilige bewaring over te brengen. Ook zij ontkenden in eerste instantie. Hun opgegeven alibi klopte echter niet. Men ging Andries Aedes Grasma nog eens verhoren en deze kwam nu tot een bekentenis. Hij vertelde dat hij met de drie genoemde mannen de diefstal had gepleegd en dat hij door de oude Jacob Jelmers Slotegraaf was verleid. In een eerder gesprek met hem had hij aangedrongen om eens te proberen 'tot verbeetering hunner armoedige omstandigheden eens wat fortuin te zoeken'. Ter sprake werd gebracht 'dikke bedoelende rijke boerinnen' en zo kwam het gesprek op de boerin onder Ferwerd, waar Grasma als knecht had gewoond. Deze had een grote boerderij en moest wel welgesteld zijn. Daarna verteld Grasma hoe alles in zijn werk was gegaan. Bij de boerderij aangekomen, had hij aan de mededaders de middelkamer aangewezen en hij was met Van der Tuin op de uitkijk gezet. De oude Slotegraaf had met zijn zoon het venster opengebroken, het raam opgeschoven, daarna een zak met geld en een doosje uit het kabinet gehaald. Daarna hadden alle vier mannen zich snel uit de voeten gemaakt.

Buitverdeling

Kort nadat Grasma van de tocht naar Ferwerd was thuisgekomen, was de oude Slotegraaf bij hem gekomen om te vertellen dat ten huize van de jonge Slotegraaf de verdeling van de buit zou gebeuren. Slechts driehonderd gulden in grof zilvergeld werd onder de vier dieven verdeeld. De zak met goudstukken had Slotegraaf senior stiekem voor zichzelf gehouden. Het bleek dat Grasma en Van der Tuin uiteindelijk maar een klein deel van de buit hadden gekregen en ook dat vader en zoon Slotegraaf elkander ook nog hadden bestolen. Tijdens de rechtzitting werden nog een aantal getuigen gehoord. De vier mannen waren door een aantal inwoners van Kuikhorne op de bewuste avond gezien tijdens hun rooftocht. Het was opgevallen dat de oudste 'lichte schiere kousen, van bo-

ven met donker garen aangebreid' had aangehad. Deze opvallende kousen waren tijdens het verhoor van betrokkene nog door hem gedragen. Ook op de weg bij Rinsumageest, was het kartonnen doosje gevonden, waar de gouden ketting, gitten en korallen van de buit in hadden gezeten. Hoewel ijverig naar de buit werd gezocht, was deze niet terug te vinden.

Vonnissen

Ofschoon, met uitzondering van Grasma, de overige drie aanvankelijk ontkennden, waren de bewijzen zo duidelijk, dat ook vader en zoon Slotegraaf en Van der Tuin tot een bekentenis kwamen. Alle verdachten werden 'schuldig verklaard aan het plegen van den diefstal door middel van uit- en inwendige braak en inklimming' en de volgende straffen werden opgelegd:

Jacob Jelmers Slotegraaf: 'tot geeseling met den strop om den hals aan de galg vastgemaakt, tot het brandmerk en tuchthuisstraf voor 12 jaren'. Deze, (dus de oude) Slotegraaf had al in 1821 een veroordeling gekregen van 3 jaar tuchthuisstraf 'ter zake van het plegen van twee diefstallen met verzwarende omstandigheden'. Met dit feit werd bij de strafoplegging rekening gehouden. Betrokkene, oorspronkelijk afkomstig van Suameer, trouwde 4 juni 1797 in de Mennonietenkerk te Surhuisterveen met Tettje Oedses van Surhuisterveen.

Jelmer Jacobs Slotegraaf: 'tot geeseling en tuchthuisstraf voor 8 jaren', stierf te Leeuwarden op 42-jarige leeftijd, op 2 augustus 1840. Hij was een zoon van bovengenoemde Slotegraaf. Hendrik Gerkes van der Tuin: 'tot tepronkstelling en confinement in een tuchthuis voor 7 jaren', geboren te Surhuisterveen, stierf te Leeuwarden op 17 april 1839, oud 39 jaar. Hij was

gehuwd met Riksjé Sjrks Eilander, geboren te Surhuisterveen.

Andries Aedes Grasma; 'tot tepronkstelling en confinemen in een tuchthuis voor 5 jaren', geboren onder Blija, stierf op 20 juli 1834 te Leeuwarden, 19 jaar oud.

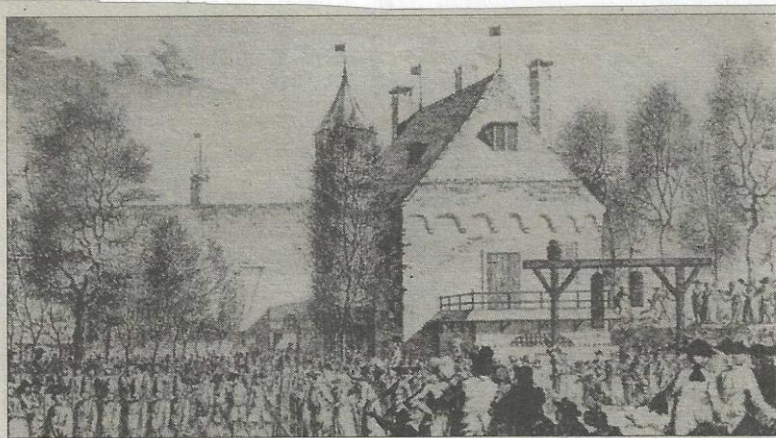
Tot slot

De dag van de terechtstelling was op 20 augustus 1833 in het openbaar. In de regel was dit op een marktdag en zo'n gebeurtenis trok vaak veel publiek. Dit waren, in onze ogen van nu, zware straffen. Vooral voor die voor Van der Tuin en Grasma, die alleen maar op de uitkijk hadden gestaan. Verder springt in het oog dat zeker drie van de vier veroordeelden hun straf niet hebben uitgezeten, maar reeds eerder in het tuchthuis te Leeuwarden kwamen te overlijden op vrij jonge leeftijd.

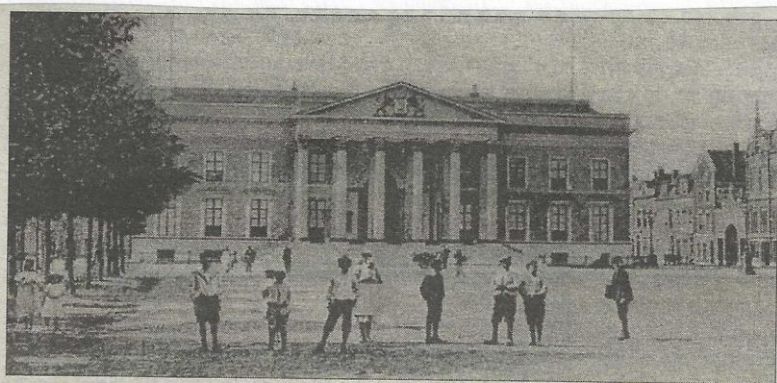
De in deze reeks verschenen artikelen zijn gebundeld in boeken. Elk boek telt tenminste 100 pagina 's. Onlangs is deel 8 van 'Historisch Allerlei' verschenen. In dit deel was de laatste bijdrage op 5 mei 2008 met tevens een inhoudsopgave van alle uitgekomen boeken, die voorlopig ook nog verkrijgbaar zijn. Prijs vijf euro per exemplaar. De opbrengst is ten bate van de Stichting Oud-Achtkarspelen, die de historie van de eigen regio onder andere op deze manier wil promoten. Mocht u belangstelling hebben, dan kunt u bellen met de penningmeester van het bestuur: A. van Lune, Jeltینگalaan 8, 9285WK, tel. 0511-543531.

DIT WAS EEN PUBLICATIE
NAMENS DE STICHTING OUD-
ACHTKARSPLEN

Bronnen
Digitaal archief L.C. en Tresoar

Blokhuis met galg te Leeuwarden.

Paleis van Justitie te Leeuwarden (1914).